

vatott foglalkozni. Ezért csak annyit: amellet, hogy összefoglalják az újabb szakirodalomnak Golub Dobrasinovičtól Fried István műveig terjedő főbb eredményeit, lényeges pontokon tovább is fejlesztik azt. Szeli találóan hasonlítja össze előbb a szerb népköltés világirodalmi recepciójának állomásait az egyes nemzeti irodalmakban, majd Székács fordítását kortársaiéval. Vujicsics pedig olyan pályaképet nyújt róla, amely láttató erejű városrajzban idézi elénk a Szerémségben, a Duna partján elterülő Karlócat, a magyarsággal együtt élő szerb etnikum szellemi

és művelődési központját, a szerb népdalok és hősregék születésének legfőbb földrajzi hátterét. Gyönyörűség tallózni e kiadványban. A hasonmás művészi kivitelének gondossága is hozzájárul ehhez. Öröm a régi kiadványok, irodalmi ritkaságok kedvelőinek, a népköltészet híveinek, az irodalom- és művelődéstörténet kutatóinak, s nem utolsósorban azoknak, akik egyik érdemi stációját látják ebben a többnemzetiségű szocialista államok lakosai együttélése demokratikus gyakorlatának.

FENYŐ ISTVÁN

HOL TARTUNK A MUNKAERKÖLCS TERÉN?

(Dr Danilo Ž. Marković: Radni moral i udruženi rad, Gradina, Niš, 1986)

Danilo Ž. Marković professzort, a belgrádi Politikai Kar tanárát már megismerhettük korábbi műveiből, amelyek a szociológia és munkaszociológia problémaköréből származnak. A hatvanas évek második felében mint viszonylag fiatal tanár (1933-ban született) írta első tankönyveit: Uvod u sociologiju és Osnovni pojmovi sociologije címmel. A tankönyvírás mellett a jugoszláv társadalom időszerű konkrét problémáival foglalkozik, főleg a munkahelyi légkörrel. A társadalmi környezet és a munkahelyi sérülések közötti korrelációt elemzi 1969-ben megjelent tanulmányában. Az általános szociológia és a munkaszociológia tárgykörével foglalkozó tankönyveit Vajdaság-szerte ismerik az egyetemi hallgatók, hisz őt, sőt a munkaszociológia hét kiadást ért meg. A hetvenes években Marković professzor már kizárólag munkaszociológiával foglalkozik. Ír a munkavédelem szociológiai szempontjairól, a társadalom és a munkahelyi légkör viszonyáról, majd a szociális ökológiáról. A múlt

év végén jelent meg legújabb könyve A munkaerkölcs és a társult munka, a niši Gradina könyvkiadó gondozásában. A kis, mintegy 1000 példányzámban megjelentetett könyv, bibliográfiájával együtt 167 oldalon át taglalja azoknak a tényezőknek a jelentőségét, amelyek a munka folyamatában az egyének viselkedésére hatnak.

A munka jellegét meghatározó komponensek között elsősorban a társadalmi feltételeket említi, tehát a társadalmi-gazdasági tényezőket, amelyek meghatározott módon befolyásolják a munkatermelékenységet. Hazánkban a társadalmi tulajdon és a vele járó termelési viszony sajnos még nem biztosít automatikusan demokratikus és öngazgatású munkaviszonyokat, illetve emberek közötti viszonyokat. Könyvünk szerzője nemegyszer megállapítja, hogy a munkaerkölcs sincs kielégítő szinten. Elegendő talán egyelőre megemlíteni azt a tényt, hogy hazánkban a társadalmi szektorban mindössze 3—4 órát dolgozunk átlagosan, és napon-

ta kb. 600 ezer munkás marad ki a munkából különböző okoknál fogva. Tény, hogy az új szocialista munkaerkölcs kialakulása egy hosszadalmas folyamat, amelyben a változó viselkedési normák még mindig magukban hordozzák a tőkés termelési viszony erkölcsi elemeit, de ugyanakkor újabb magatartási formák is épülnek benne.

A szerző a bevezető után öt fejezetben keresztül taglalja a témát, a következő sorrendben: I. Az erkölcs és a munkaerkölcs, II. A munkaerkölcs a kapitalizmusban, III. A munkaerkölcs a szocializmusban, IV. A munkaerkölcs és a társult munka, V. Az egyéniség és a munkaerkölcs. A legérdekesebbnek a könyv címadó fejezete tűnik, éppen azért, mert időszerű társadalmi problémát dolgoz fel, először a munkaerkölcs társadalmi feltételeit elemzi, majd felsorolja az alapvető normákat, amelyek új humanista jelleget adnak az emberek közötti viszonyoknak. A helyes munkaerkölcs kialakításához a legfontosabb társadalmi feltételek tulajdonképpen a közös érdekek meghatározásának a feltételei is a társult munka integrálódási folyamatában. A munkásembernek tehát tudnia kellene miért dolgozik, konkrét munkafeladatainak milyen eredményei lesznek, hogyan tudja befolyásolni a nagyobb jövedelmet, mert ezek nélkül nem várhatjuk el a dolgozók jóhiszemű és odaadó munkáját még a munkaszervezet érdekeiért sem. Sajnos, társadalmi gyakorlatunkban sok a korlátozó tényező, a piaci egyenlőtlenség. A gazdálkodás nehézkes feltételeit figyelembe véve megállapíthatjuk, hogy rendkívül nagyok ezáltal a gazdasági, szociális különbségek egyes társultmunka-alapszervezetek között. A politikai rendszer a problémák megoldásában mind gyakrabban folyamodik adminisztratív eszközökhöz, ezzel viszont korlátozza a spontán vagy akár szer-

vezett öngazgatási kezdeményezést. A dolgozó öngazgatási jogainak megcsorbításakor vesztí ambícióit, munkakedvét, nem látja a továbbképzés szükségességét, sőt visszatartja a kilátástalan beruházásokat. A munka szerinti javadalmazás elveit nehézkesen alkalmazzuk a gyakorlatban, márpedig enélkül lehetetlen az igazságosság, a jó munkahelyi légkör, az egészséges versenyszellem kialakulása.

Szerzőnk megpróbálja felsorolni és megmagyarázni azokat a tulajdonságokat, amelyek leginkább befolyásolják a szocialista erkölcs tartalmát. Elsősorban az igyekezetet említi, amely a dolgozók tudatos és lelkiismeretes munkavégzésében nyilvánul meg, beleértve egy meghatározott képességet, szaktudást illetve tapasztalatot, amely csak kiegészítheti ezt a jó tulajdonságot. A munkás eltökéltségét, hogy jobban dolgozzon, természetesen csak az feltételezheti, ha érzi munkájának fontosságát, igyekezetének eredményét, és ha nincsenek olyan tényezők, amelyek elidegenítik munkakörétől illetve munkatársaitól. A dolgozók egymás közötti viszonyában jelentős helyet foglal el az emberség, a közvetlen kollégákhoz való viszony. Az emberséges viszony a munkában azt jelenti, hogy egymást segítjük a munkavégzés során, nem pedig rosszindulatúan fékezünk, ezzel értéktelenítve az egész társadalmi munkát. Az igazságosság alapvető norma minden emberi közösségben. A szocializmusban is az kell hogy legyen. Az alkotmány szerint mindenki egyenlő polgárjoggal lép munkába, és az emberek közötti különbségek forrása csakis a munkaképességből eredhet. Szerzőnk a szocialista munkaerkölcs elemeként még megemlíti a becsületességet, a bátorságot és barátságot, miközben kizárja az egoizmust és egyéb erkölcstelen viselkedést. A viselkedési normákat Marković több szempont-

ból szemléli: elsősorban a munkacsoport (lehet az a társult munka alapszervezete, munkaegység illetve egy munkafolyamathoz kapcsolódó munkások csoportja), majd az egyén szemszögéből. Lehetséges, hogy az egyén érdeke eltér a csoportérdektől, és akkor ez meg is határozza az emberek viselkedését, ami sajnos néha kettős, megalkuvó álláspontokat eredményez. Legtipikusabb példaként említi az emberek viszonyulását a munkafeladatokhoz, a társadalmi tulajdonban levő eszközök esetében. A felmérések alapján megállapítja, hogy például elfogadhatatlanul gyakori a munkából való indokolatlan kimaradás, különösen olyan formában, hogy mindennapi kötelességünk szerint megjelenünk ugyan munkahelyünkön, de a munkaidő alatt gyakran intézzük hivatalos és személyes ügyeinket a vállalaton kívül. Nemcsak a munkából való kimaradás, késés bizonyítja a munkaerőkölcs alacsony szintjét, hanem a betegsabszabadságok néha indokolatlan túlméretezése is. Mindez az emberek gyenge motivációját tükrözi. Azt, hogy a személyi jövedelme nem mindig az elvégzett munka eredménye a dolgozónak. Az abszintizmus elnevezést Marković a munkából való kimaradás fogalmaként használja, de nem csak abban az esetben, amikor a dolgozó nincs munkahelyén, hanem akkor is, ha ott van, de nem végez produktív munkát. A könyv megemlíti Stjepan Han kutatómunkájának eredményeit a munkatermelékenységről, eszerint az 1984-es adatok alapján dolgozóink 6 órát és 48 percet vannak a munkahelyükön, miközben saját bevallásuk szerint átlagosan 1 órát és 39 percet különböző okoknál fogva nem dolgoznak, majd 2 órát és 3 percet a munka előkészítésével illetve ellenőrzésével töltenek el. Valójában tehát dolgozóink 3 órát és 6 percet dolgoznak naponta. Természetesen nemcsak személyes felelős-

ség terheli munkásainkat e lehangoló eredmények miatt, hanem általában probléma van a munkaszervezéssel is, a technológiai megoldások elmaradottságával, a társadalmi munka és tulajdon iránti tudatos felelősséggel.

Nagyon sok még a tennivaló a munkaerőkölcs, de főleg olyan viselkedési normák kialakítása és betartása terén, amelyek az öngazgatású szocializmus logikus velejárói kellene hogy legyenek. Még mindig kevés figyelmet szentelnek e kérdésnek a szervezett szubjektív tényezők, de valójában elégtelenek a törvényes megoldások is. Akármennyire is idegenkedünk a normatív megoldásoktól, kénytelenek leszünk már a közeljövőben tökéletesíteni a munkajogi, tulajdonjogi előírásokat. Marković szerint a legfontosabb tisztázni a következő elvi kérdéseket: a munkaerő megfelelő foglalkoztatását a munkahelyeken (szervezástan), a munkaeredmény reális mérhetőségét egzakt mutatók segítségével, olyan feltételeket kell teremteni, amelyekben az egyenlő mennyiségű és minőségű munkát egyformán lehet értékelni az egész társadalomban, a dolgozók anyagi egzisztenciáját a munkaeredményektől kell függővé tenni, nem pedig a munkahelyen kívüli tényezőktől, végül pedig a dolgozóknak valóban önállóan kell dönteniük a jövedelemelosztásról, mert különben az általuk szerzett jövedelem egy részét elidegenítik tőlük. A társadalmi gyakorlat sajnos azt bizonyítja, hogy éppen a fent említett mércék azok, amelyek nem döntők az emberek közötti viszonyok kialakulásában, legtöbbször ugyanis a társadalmi elismerés forrása nem a munka, hanem a funkció, a vezető beosztás, amivel a hatalom is párosul. Általában tehát a munkahelyi beosztást értékeljük, nem a konkrét munkát és képességeket.

A tanulmánykötetet értékes bibliog-

ráfia zárja. A munkaerkölcscsel foglalkozó szerbhorvát nyelven írt könyvek, brosrák, cikkek és tanulmányok jegyzékét közli a szerző, amelyekhez immár ez a könyv is

felsorakozik, hozzájárulva a hazánk társadalmi és gazdasági fejlődésében jelentkező problémák megvilágításához.

GABRIĆ-MOLNÁR IRÉN

TECHNIKA ÉS HUMANIZMUS

(Marx gondolatai a technikáról)

1. Kostas Akselos: Marks mislilac tehnikе, Od otudenja čovjeka do osvajanja svijeta; Veselin Masleša (Logos sorozat), Szarajevó, 1986, 398. oldal.

2. Lewis Mumford: Mit o mašini, I. kötet: Tehnika i razvoj čovjeka, 259. oldal; II. kötet: Pentagon moći, 512 oldal, Grafički zavod Hrvatske, Zágráb, 1986.

Általános jelenség, hogy a kutatók, tudósok és közírók közül egyre többen gondolkodnak emberközpontúan eddigi társadalmi és anyagi-termelési technikai fejlődésünkről, különösen pedig a jövőről. Ez nemcsak a társadalomtudósokra vonatkozik, hanem a technika-történészekre, futurologusokra, közgazdászokra stb. is. Így nemcsak az antropológia mint interdiszciplináris, aránylag új tudomány, hanem a legkülönbözőbb tudományágak művelői is hangsúlyozottan vagy kevésbé hangsúlyozottan de antropológiai közelítéssel tárgyalják szakterületüket. Ez a jelenség a maga módján igazolja a marxi gondolati rendszer humanizmusának és emberközpontúságának helyénvalóságát és igazát.

A szóban forgó két könyv esetében két nagyon különböző szerzőről van szó. Mindketten országaik határain kívül is ismertek. Szakmailag bár egészen különböző arcélűek, központi témájuk mégis — igaz más-más közelítésben (az egyik filozófiai, a másik technika-történeti)

— az ember és a termelés technikájának viszonya és egymásra hatása, függetlenül attól, hogy a technika az emberi alkotás eredménye. A hazai kiadók az 1986-os évet tüntetik fel a kiadás évének, de egyik könyv sem napjainkban keletkezett, noha a nagyközönség számára valószínűleg ma időszerűbbnek tűnnek, mintha akkor vették volna kezükbe, amikor először megjelentek. Időközben a szakkritika és az olvasók fogadtatása alapján mindkét szerző könyve alapművé vált.

Kosztasz Axelosz 1924-ben Athénban született, részt vett a Markoszféle harcokban, amelynek leverése után Franciaországba emigrált, és ott telepedett le. (Távollétében az akkori honi jobboldali rendszerek bírósága halálra ítélte.) Axelosz valójában görög eredetű francia filozófus, sajátos beállítottsággal. Ez a könyve szerbhorvát fordításban a második. Az első 1972-ben jelent meg (Kostas Axelos: „Uvod u budućе mišljenje”, Na putu k planetarnom mišljenju; Stvarnost, Zagreb, 1972).

Lewis Mumford először művének második kötetét írta és jelentette meg még 1964-ben (A hatalom vezérkara, Pentagonja). A könyv első kötet (A technika és az ember fejlődése) 1966-ban jelent meg először.

A két könyv érdekesítő olvasmány, noha az amerikai szerző könyve nemcsak képanyaga, hanem szer-